

rekâtı Fars'ta olduğu kadar İran'ın diğer eyaletlerinde de huzursuzluk yarattı.

II. Dünya Savaşı sırasında Ruslar'a yardım etmek ve kendi çıkarlarını korumak amacıyla İngiliz deniz kuvvetleri Bender-şahpûr'da bulunan İran gemilerinin bir bölümünü imha ederek İran içlerine doğru ilerlediler. Rusya da 1921 antlaşmasına dayanarak İran'ın bir kısmını işgal etti. Savaş sonunda İngiliz ve Rus kuvvetleri İran'ı terkettiler.

Pehlevî hânedanının (1924-1979) gözde eyaletlerinden biri olan Fars'a özellikle İran Şahlığı'nın 2500. yıl dönümü münasebetiyle büyük ilgi gösterildi. Şiraz'a büyük caddeler, parklar, otel, hastahane ve diğer resmî binalarla yepyeni bir çehre kazandırılırken eyaletin diğer bölgeleri de yeni yollarla birbirine bağlandı ve birçok okul açıldı.

Fars eyaleti Taht-ı Cemşid (Persepolis), Nakş-i Rüstem, Pazargad, Kâbe-i Zerdüş, Gâh-i Servistân, Gâr-ı Şâpûr, Şehr-i Şâpûr gibi tarihî eserleriyle bugün İran'ın en önemli turistik bölgelerinden biridir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ferheng-i Fârsî, VI, 1289-1290; Belâzûrî, *Fütûh* (nşr. M. J. de Goeje), Leiden 1866, s. 386 vd.; Ya'kûbî, *Târîh*, I, 159 vd.; *Hudûdül-âlem*, s. 130-136; Yâkût, *Mu'cemül-büldân*, IV, 226-228; Müstevfî, *Nühzetül-kulûb* (Strange), s. 112-138; a.mlf., *Târîh-i Güzide* (Browne), s. 509; İbnü'l-Belhî, *Fârsnâme* (nşr. G. le Strange — R. A. Nicholson), Cambridge 1921; Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'sâ* (Şemseddin), IV, 345-349; Hasan-ı Fesâî-yi Şirâzî, *Fârsnâme-i Nâşîrî*, Tahran 1313 hş.; Th. Herbert, *Travels in Persia: 1627-1629* (nşr. W. Forter), London 1928, s. 74-83; M. Takî Han Hekîm, *Genc-i Dâniş* (nşr. M. Ali Sûti — Cemşid Keyânfer), Tahran 1366 hş., s. 681-701; B. de Meynard, *Dictionnaire géographique de la Perse*, Paris 1861, s. 410-413; G. N. Curzon, *Persia and the Persian Question*, London 1892, II, 64-236; F. Schwarz, *Iran in mittelalter nach den arabischen geographern*, Leipzig 1896, II-III, bk. Fihrist; Mes'ûd Keyhân, *Coğrafyâ-yı Mu'âşsal-ı İran*, Tahran 1311 hş., II, 214-243; A. Christensen, *Iran sous les sassanides*, Kopenhague 1944, s. 86; Hüseyin Ali Rezmârâ v.dğr., *Ferheng-i Coğrafyâ-yı İran*, Tahran 1330 hş., VII, 120; L. Lockhart, *The Fall of the Safavi Dynasty and the Afghan Occupation of Persia*, Cambridge 1958, s. 336-339; a.mlf., *"Fârs", El²* (İng.), II, 811-812; J. Wellhausen, *İslâmın En Eski Tarihine Giriş* (trc. Fikret İşıltan), İstanbul 1960, s. 90, 99-100; G. le Strange, *The Lands of Eastern Caliphate*, London 1966, s. 248 vd.; a.mlf., "Description of the Province of Fars", *JRAS* (1912), s. 1-30, 311-339, 865-890; Erdoğan Mercil, *Fars Atabegleri: Salgurlular*, Ankara 1975; a.mlf., *Kirman Selçukluları*, İstanbul 1980, bk. İndeks; DMF, I, 506; II, 1821-1822.

CEVAD HEY'ET

FARS ATABEGLERİ

(bk. SALGURLULAR).

FARSÇA

(bk. İRAN [Dil]).

FÂRSNÂME

(فارسنامه)

İbnü'l-Belhî'nin

(ö. VI./XII. yüzyıl)

Fars bölgesinin tarih ve

coğrafyasına dair eseri

(bk. İBNÜ'L-BELHÎ).

FARTU'I-GAFLE

(bk. GAFLET).

FÂRÛK

(الفرق)

Hız. Ömer'in lakabı.

Fârûk kelimesi Arapça fark (furk, furkân) kökünden türemiş mübalağalı ism-i fâildir. Fark sözlükte "iki nesnenin arasını ayırmak" mânasına gelir. Hak ile bâtılı ayıran bir kitap olduğu için Kur'ân-ı Kerîm'e "furkân" adı verilmiş, yine hak ile bâtılın açıkça ayrıldığı bir savaş olan Bedir'e de Kur'an'da "yevme'l-furkân" denilmiştir (el-Enfâl 8/41).

Câhiliye devrinde Kelb kabilesi ileri gelenlerinden Zübeyd b. Mes'ûd ile (İbnü'l-Kelbî, II, 580) Cebebe b. İsfâ'a (Ebû Ubeyd, s. 364) fârûk denildiği bilinmekteyse de kendilerine bu lakabın bulunmadığına dair kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Bazı hadislerde Hız. Peygamber'in "fark", "fârık" veya "fârûk" şeklinde tavsif edildiği görülmektedir. "Muhammed insanlar arasında bir farktır" (Buhârî, "İ'tisâm", 2) meâlindeki hadiste Resûl-i Ekrem'in müminlerle kâfirleri birbirinden ayırma özelliğine işaret edilmiştir (İbnü'l-Esîr, III, 439). Diğer taraftan Hız. Ali'ye de Hız. Peygamber tarafından fârûk lakabının verildiği rivayet edilmektedir (İbn Abdülber, IV, 170; İbn Hacer, IV, 171). Aynı şekilde Şiîler'in de ona fârûk veya fârûk-ı ekber dedikleri bilinmektedir (Dih-hudâ, XXI, 18).

İslâm tarihinde fârûk lakabıyla tanınan yegâne sahâbî Hız. Ömer'dir. Ancak

kendisine bu lakabın kimin tarafından niçin verildiği hususunda kaynaklarda farklı rivayetler bulunmaktadır. Taberî Hız. Ömer'in "Fârûk" diye adlandırıldığını belirtmiş, ona bu lakabın kimin tarafından verildiği hususunda selefin ihtilâf ettiğini söylemiş ve konuyla ilgili iki haberi eserine almıştır (*Târîh*, I, 2728). Hız. Peygamber, Allah Teâlâ hakla bâtılı Ömer ile ayırdığı için onun fârûk olduğunu söylemiş, Hız. Âişe de bir soru üzerine Ömer'e fârûk lakabını Resûlullah'ın verdiğini ifade etmiştir (İbn Sa'd, III, 270-271). Bazı kaynaklarda Hız. Ömer'in bu lakapla anılmasının sebebi şu olaya dayandırılmaktadır: Ömer müslüman olduktan sonra Resûl-i Ekrem'e başvurarak, "Eğer davamızda haklıysak dinimizi böyle gizli yaşamamıza gerek yoktur" demiş ve Kâbe'ye gidilmesini istemiş, bunun üzerine müslümanlar Hız. Peygamber'i aralarına alarak birinin başında Hız. Hamza, diğerinin başında Hız. Ömer'in bulunduğu iki saf halinde Kâbe'ye gitmişlerdir. Onların bu hali Kureys'e çok tesir etmiştir. Resûl-i Ekrem de o gün Hız. Ömer'i hak ile bâtılı birbirinden ayırdığı için fârûk diye isimlendirmiştir (Muhibbuddin et-Taberî, II, 272; Müttakî el-Hindî, XII, 557-558). İbn Kuteybe, insanların müslümanlıklarını gizledikleri bir dönemde onun İslâm'ı ilân etmesinden dolayı bu lakapla anıldığını söylemektedir (*el-Ma'ârif*, s. 180; İbn Asâkir, s. 45).

Hız. Ömer'i ilk defa Ehl-i kitabın fârûk diye adlandırdığı, bu konuda Resûlullah'ın herhangi bir şey söylemediği de ileri sürülmektedir (İbn Sa'd, III, 270; İbn Şebbe, II, 662; İbn Asâkir, s. 45). Bazı rivayetlerde ise Hız. Ömer'e fârûk lakabının Allah veya Cebrâil tarafından verildiği belirtilmekte ve bununla ilgili olarak şu hadise nakledilmektedir: Medine'de bir yahudi ile bir münafık ihtilâfa düştükleri konuda Hız. Peygamber'e başvurmuşlar, ancak Hız. Peygamber'in yahudi lehine hüküm vermesi üzerine münafık ayrıca Ömer'e gitmekte ısrar etmiştir. Konu hakkında Hız. Peygamber'in verdiği kararı öğrenen Hız. Ömer münafığı öldürmüş, bunun üzerine Nisâ sûresinin 60. âyeti nâzil olmuş ve Cebrâil Hız. Ömer'i "fârûk" diye adlandırmıştır (Zemahşerî, I, 536; Vâhidî, s. 162). Hız. Ali'nin de, "Ömer kendisini Allah'ın fârûk diye isimlendirdiği bir kimsedir" dediği belirtilmektedir (İbnü'l-Cevzî, s. 14).

BİBLİYOGRAFYA :

Tâcû'l-‘arûs, "firâk" md.; Buhârî, "İ‘tişâm", 2; İbnü'l-Kelbî, *Nesebü Me‘ad ve'l-Yemeni'l-kebir* (nşr. Nâcî Hasan), Beyrut 1408/1988, II, 580; Vâkidi, *Fütûhu's-Şâm*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Cil), I, 272; Ebû Ubeyd, *Kitâbü'n-Neseb* (nşr. Meryem Muhammed Hayrüdî), Beyrut 1410/1989, s. 364; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 270-271; İbn Şebbe, *Târîhu'l-Medîneti'l-münevvere*, II, 662; İbn Kuteybe, *el-Ma‘ârif* (Ukkâşe), s. 180; Taberî, *Târîh* (de Goeje), I, 2728-2729; İbn Düreyd, *Cemheretü'l-luğa* (nşr. F. Krenkow), Haydarâbâd 1344-51, II, 399; III, 388-389; İbn Abdülber, *el-İstî‘âb*, IV, 170; Vâhidî, *Esbâbü'n-nûzûl* (nşr. İsmâ b. Abdülmuhsin el-Humeydân), Beyrut 1411/1991, s. 160-162; Zemahşerî, *el-Keşşâf* (Beyrut), I, 536; İbn Asâkir, *Târîhu Medîneti Dimaşk*; ‘Ömer b. el-Hattâb (nşr. Sekine eş-Şihâbî), Beyrut 1414/1994, s. 25-27, 44-45; İbnü'l-Cevzî, *Târîhu ‘Ömer b. el-Hattâb* (nşr. M. Emîn el-Hancı), Kahire 1342/1924, s. 13-14; İbnü'l-Esir, *en-Nihâye*, III, 439; Muhibbüddin et-Taberî, *er-Riyâzü'n-naizire fî menâkıbi'l-‘aşere*, Beyrut 1405/1984, II, 272-273; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 58-59; İbn Hacer, *el-İşâbe*, IV, 171; Süyûtî, *Târîhu'l-hulefâ*, s. 114; Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-‘ummâl*, XII, 557-558; Suliman Bashear, "The title "Fârûq" and its association with "Umar I", *St.I, LXXII* (1990), s. 47-70; Dihhudâ, *Luğatnâme*, XXI, 18.

MUSTAFA FAYDA

FÂRUK

(فاروق)

(1920-1965)

Son Mısır kralı
(1936-1952).

11 Şubat 1920'de Kahire'de doğdu. Babası Osmanlı Hıdivi İsmâil Paşa'nın oğlu Kral Fuâd, annesi yine Türk asıllı Kraliçe Nazlı Sabri Hanım'dır. 13 Nisan 1922'de vâliyet tayin edildi. İlk eğitimi sarayda İngiliz ve Fransız mürebbiyelerle öğretmenlerden ve Mısırlı özel hocalardan aldı; 1935'te İngiltere'deki Woolwick Kraliyet Askerî Akademisi'ne gönderildi. Fakat yedi ay kadar sonra babasının âni ölümü üzerine ülkesine döndü ve 6 Mayıs 1936 günü tahta çıktı. Bir

Son Mısır kralı
Fâruk b. Fuâd

müddet sonra Mısır ile İngiltere arasında siyasî ve askerî ilişkileri yeniden düzenleyen bir ittifak antlaşması imzalandı (26 Ağustos 1936). Bu antlaşma ile Mısır'ın İngiltere'ye olan bağımlılığı azaltılırken İngiltere Süveyş Kanalı'nda askerî üs bulundurma hakkı kazandı. 1937'de Montrö Konferansı ile kapitülasyonlar kaldırıldı ve aynı yıl Mısır Milletler Cemiyeti'ne üye oldu.

II. Dünya Savaşı yıllarında İngiltere'nin Mısır üzerindeki baskısı arttı. Fâruk'un takip ettiği bu ülke yanlısı politika halkın tepkisine sebep oluyor, hızla gelişen milliyetçi çevreler Süveyş bölgesindeki İngiliz birliklerinin ülkeyi terketmesini istiyorlardı. Göreve geldiğinde halkın sevgi gösterileriyle karşılanan Fâruk özellikle savaştan sonra gözden düştü. 1948-1949 Arap-İsrail Savaşı'ndaki yenilgi ve askerlerin bu yenilgide kralın tutumunun önemli rol oynadığını ileri sürmeleri halkın ona olan güvenini iyice sarstı ve ülkedeki siyasî bunalımı arttırdı. Ayrıca onun otokratik idaresi İngiliz kuvvetlerine ve büyük toprak sahiplerine dayanıyor, bu durum ise milliyetçilerin istekleriyle çelişiyordu. Öte yandan paraya ve sefahata düşkünlüğüyle tanınan Fâruk'un özel hayatı da halkın tepkisini çekiyordu. Fâruk, kendisine karşı muhalefette en önemli rolü ülkenin siyasî hayatında son derece etkili olan Vefd Partisi'nin oynadığını anlayarak halkın desteğini sağlamak için İhvan-ı Müslimin'e yanasmaya çalıştı; ülkedeki bütün siyasî partiler için toplantı yasağı uygulanırken bu parti özel izinle kongrelerini yapabiliyordu.

1950'li yılların başında Fâruk yönetimi ciddi sıkıntılarla karşı karşıya kaldı. Başbakan Nehhâs Paşa'nın Ekim 1951'de, İngiltere'nin Mısır'daki varlığının devamını sağlayan 1936 antlaşmasını tek taraflı olarak feshetmesi halkın büyük coşkusuyla karşılanırken krala karşı duyulan öfkeyi arttırdı. Vefd Partisi milliyetçilerinin tahtını yıkmaya hazırlandığını anlayan Kral Fâruk İngilizler'e yanaştı. Kanal bölgesindeki İngiliz kuvvetlerine karşı Mısırlı fedailerin giriştikleri gerilla hareketlerinin yoğunlaşması ve 19 Ocak 1952 günü bir garnizona saldırıda bulunulması üzerine 25 Ocak günü İngilizler'in İsmâiliye'de karşı saldırıya geçerek katliam yapmaları ülkede büyük bir infiale yol açtı ve sokağa dökülen halk İngilizlerin kaldığı binaları ateşe verdi; hükümetin sıkıyönetim ilân etmesi ve bazı sert tedbirler alması ise

meseleye çözüm getirmedi. Bu olaylardan ve o günlerde meydana gelen Kahire yangınından faydalanan Fâruk, Vefd hükümetinin başbakanı Nehhâs Paşa'yı azlederek yerine İngilizler'in güvenilir adamı Ali Mâhir Paşa'yı getirdi; ancak bu durum istikrarı sağlayamadığı gibi ülkeyi hızla ihtilâle yaklaştırdı.

22/23 Temmuz 1952 gecişi Cemal Abdünnâsir ve arkadaşlarının yönetime el koymaları üzerine Kral Fâruk, darbecilerin bütün şartlarını kabul ettiğini bildirdiyse de tahtta kalması hem ihtilâl hem de ülkenin bağımsızlığı için doğru bulunmadığından hal'edilerek ülke dışına çıkarılmasına karar verildi. Bunun üzerine Fâruk 26 Temmuz 1952 günü, ikinci eşi Kraliçe Neriman Sâdık'tan doğan altı aylık oğlu vâliht Prens Ahmed Fuâd lehine tahttan feragat ettiğini bildiren bir vesikayı imzalayarak Mısır'dan ayrıldı ve Roma'ya gitti. Burada, sarayında bulunan İtalyan danışmanları aracılığıyla önceden hazırlattığı mâlikâneye yerleşip Avrupa yüksek sosyetesine dahil oldu ve sık sık seyahat ettiği İsviçre, Fransa ve Monako'da hızlı bir hayat sürerek 18 Mart 1965'te Roma'da kalp krizinden öldü. 1959 yılında Monako vatandaşlığına geçmiş olan Fâruk ailesinin yönetiminden aldığı özel izinle Kahire'de toprağa verildi.

BİBLİYOGRAFYA :

Hasan el-Bennâ, *Müzekkirâtü'd-da‘ve ve'd-da‘iyye*, Kahire, ts. (Dârü's-Şebâb), s. 259; Abdülâzîm Ramazan, *Te‘avvürü'l-hareketi'l-vatanîyye fî Mısır (1938-1948)*, Beyrut, ts., s. 309-314; a.mlf., *eş-Şirâ‘ beyne'l-vefd ve'l-‘arş (1936-1939)*, Beyrut 1979, s. 196-197; Hasan Yûsuf, *Müzekkirât (1922-1952)*, Kahire, ts. (Dârü's-Şebâb), s. 84, 136-143, 234; Ahmed Bahâüddin, *Fârûk, meliken*, Kahire 1952; Kemâleddin Rifât, *Müzekkirât*, Kahire 1968, s. 34-39; Vâhid ed-Dâli, *Esrârü'l-câmi‘ati'l-‘Arabîyye ve ‘Abdurrahmân ‘Azzâm*, Kahire 1982, s. 101-112; Zirikî, *el-A‘lâm* (Fethullah), V, 128-129; Latîfe Muhammed Sâlim, *Fârûk ve sükûtü'l-melikiyye fî Mısır (1936-1952)*, Kahire 1989; P. J. Vatikiotis, "Fârûk", *El‘ Suppl. (Ing.)*, s. 299-302.

MUSTAFA L. BİLGE

FÂRUKÎ, Abdülbâki

(عبد الباقي الفاروقي)

Abdülbâki b. Süleymân
b. Ahmed el-Fârûkî
(ö. 1278/1861)

Edip, şair, tarihçi ve devlet adamı.

1204'te (1790) Musul'da dünyaya geldi. 1203'te (1789) doğduğu da söylenmektedir (Mahmûd Şükrî el-Âlûsî, I, 116; Abbâs el-Azzâvî, VII, 140). Babası tarafın-